

WIDERØE 1954

STANGELAND MØLLE

KULTURHISTORISK KUNNSKAPSGRUNNLAG

Rogalands siste havregryns mølle i drift. Tradisjoner som mølle med kraft fra Oalsbekken fra 1840-tallet. Et historisk signalbygg å orientere seg etter i bylandskapet.

Dokumentet er utarbeidet som:

- kunnskapsgrunnlag i plan og byggesaksprosesser.
- kunnskapsgrunnlag for de som ønsker å bli kjent med historien og lokal identitet gjennom fysiske spor
- supplement til registreringene i Kulturminneregisteret

STANGELAND MØLLE

Kulturhistorisk kunnskapsgrunnlag

Om vi måler Stanglandmølla etter Riksantikvarens inndeling av vernekriterier i kunnskapsverdi, opplevelsesverdi og bruksverdi skårer den svært høy på alle.

Kunnskapsverdi

- I det vide perspektivet er mølla siste ledd i en lang historie om å lage mat av korn i Sandnes.
- Ved beliggenheten har den også en fortelling om Oalsbekken i seg. Den siste tydelig næringsbedriften knyttet til bekkeløpet som i dag er skjult, men som var svært viktig for bosetting og næringsliv ved byens oppkomst.
- Samtidig markerer beliggenheten mellom en gammel innfartsvei til Sandnes fra jærregionen (Solaveien) og en «ny» innfartsvei (Oalsgata ca. 1920), om utviklingen i samferdselsstrukturen i Sandnes.
- Tilknyttingen til Oalsbekken, Solaveien og Oalsgate har en betydning i synliggjøringen av grunnleggende historiske strukturer i Sandnes.
- Som en av få møller som fikk drive videre etter statens bestemmelser i 1955, dokumenterer den historien om havremølleindustriens siste fase i Sandnes.
- Møllebygningen har bevart en form og et eksteriør som gjør det lett å lese som et næringsbygg fra epoken den ble bygd i.
- Miljøet som helhet, med uthus og tilknyttede boliger forteller om bedriftens eierform og organisering og forsterker, ved godt bevart arkitektur, lesbarhet av epoken mølla ble bygd i.

Opplevelsesverdi

- Mølla har en markant beliggenhet ved en av Sandnes innfartsveier. Som representant for en av de gamle kjerneindustriene i Sandnes er den blitt et historisk signalbygg å orientere seg etter i bylandskapet. Dette er i dag en av Stangland Mølles viktigste «funksjoner».

INNHold

Kulturhistoriske verdier	1
Mølleindustrien i Sandnes – hovedtrekk	3
Dagens bestand av kulturminner fra mølleindustrien i Sandnes	9
Vedlegg. Utskrift fra kulturminneregisteret 28.03.2020	11
Historiske Kart	18
Kilder	19

Finner dere feil og mangler, vennligst registrer disse her:

<http://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/GeoForm/index.html?appid=a475a0cb14f040e280f889805f0f3722>

Link til Kulturminneregisteret

- Beliggenheten mellom to generasjoner innfartsveier gir en spesiell dimensjon til opplevelsen av ulike lag av byens historie. Kontrasten til de små, gamle stuenes langs Solaveien – sett i sammenheng med bevarte lommer av verneverdig mellomkrigstidsbebyggelse langs Oalsgate, bygd omtrent samtidig med møllebygningen.
- Mølleboligenes gamle hager er verdifulle grønne lunger i et ellers sterkt bebygd og tiltagende sterilt gatemiljø.
- Mange bylandskap er etter avindustrialiseringen på 1980-tallet tømte for industriens bygninger, og som oftest erstattet av nye boligkompleks i standardisert moderne uttrykk – med tap av historie og identitet, og ofte med forflating av det fysiske miljøet som resultat. Selve synet av et så tydelig næringsbygg som Sandnes Mølle har i seg selv et stort potensial som en motvekt til denne trenden.

Bruksverdi

- Mølleindustriens produksjonsprosesser er i dag i detaljer ivaretatt gjennom museet Krossens Havremølle. En av de viktigste «rollene» til Stangeland Mølle handler om dens betydning for bybildet, synliggjøringen av historien og tilknyttingen til landskap og historiske strukturer. Dette bidrar til å styrke byens attraktivitet og identitet som en by med stolte industritradisjoner.
- For å maksimalisere bruksverdien blir det viktig å finne den rette bruken. Gamle næringsbygg kan være vanskelig å tilpasse dagens krav til boligstandard. Om man er åpen for andre virksomheter og funksjoner er det mange muligheter. Det finnes i dag flere eksempler på vellykket ny bruk av gamle industribygg. Moss kommune har for eksempel fått en nasjonal pris for å ha tatt i bruk kulturminner fra sin mølleindustri i byutviklingen. Gamle industri- og lagerbygninger med lav takhøyde har blitt både kontorer, bibliotek og møterom.

Konklusjon

Stangeland Mølle har stor kunnskapsverdi, opplevelsesverdi og bruksverdi og anbefales på det sterkeste å tas vare på som en viktig identitetsmarkør i byutviklingen.

Utsnitt av kulturminneregisteret:

<http://sandnesonline.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=6438801e93174ee4b28eaede5455a57d>

MØLLEINDUSTRIEN I SANDNES – HOVEDTREKK

Sandnes med Høyland er kjent for sin mølleindustri – til den grad at historien om havregrynsmøller i Norge langt på vei er historien om havregrynsmøllene i Sandnes og Høyland.

Industriell produksjon av havregryn ble her en spesialitet. Ikke bare var de mange og spesialiserte, de var gjerne først ute med tekniske nyvinninger. Jan Adolf Budde på landbruksskolen på Austrått fikk i gang forsøk med moderne grynproduksjon etter et besøk i Skottland i 1850-årene.

Den første mekaniske mølla som kom i stabil drift, startet på Lura i 1860. Luramølla (1860-1919) markerer inngangen til epoken med industriell havregrynsmalning på Jæren. Ti år senere var det åtte havregrynsmøller langs Storåna. Stangelandsåna og Olsbekken. Stangelandsmølla ble etablert ved Oalsbekken i 1871. På det meste var ca. 12 møllebedrifter i sving samtidig, men over tid har flere ulike bedrifter vært involvert.

Møllene ble driftet med vannkraft, og kraften ble fanget med store vannhjul. De tetteste miljøene var ved de mange bekkene og elvene rundt Gandsfjorden, men det kom også havregrynsmøller i bygdene rundt. Etter hvert ble flere og flere av oppgavene i mølla mekanisert og prosessene automatisert. Etter 1909 tok elektrisitet gradvis over kraftforsyningen. Stangelandsmølla ble etablert ved Oalsbekken i 1871 og drev med vannhjul til 1920. Dagens møllebygning ble bygd for elektrisk drift i 1918.

Sandnesmøllene klarte å lage gryn som var både billigere og bedre enn svenske og danske. Havren ble dyrket på Jæren, men det ble også importert. I 1913 begynte staten å regulere omsetningen av korn for å fremme norsk kornproduksjon. I 1920-åra kom importforbud for havre. I 1929 ble Statens Kornforretning opprettet med formål å framskaffe alt matkorn som skulle brukes i landet. I 1930 kom Havregrynsmøllenes forening som et motsvar og en forhandlingspart.

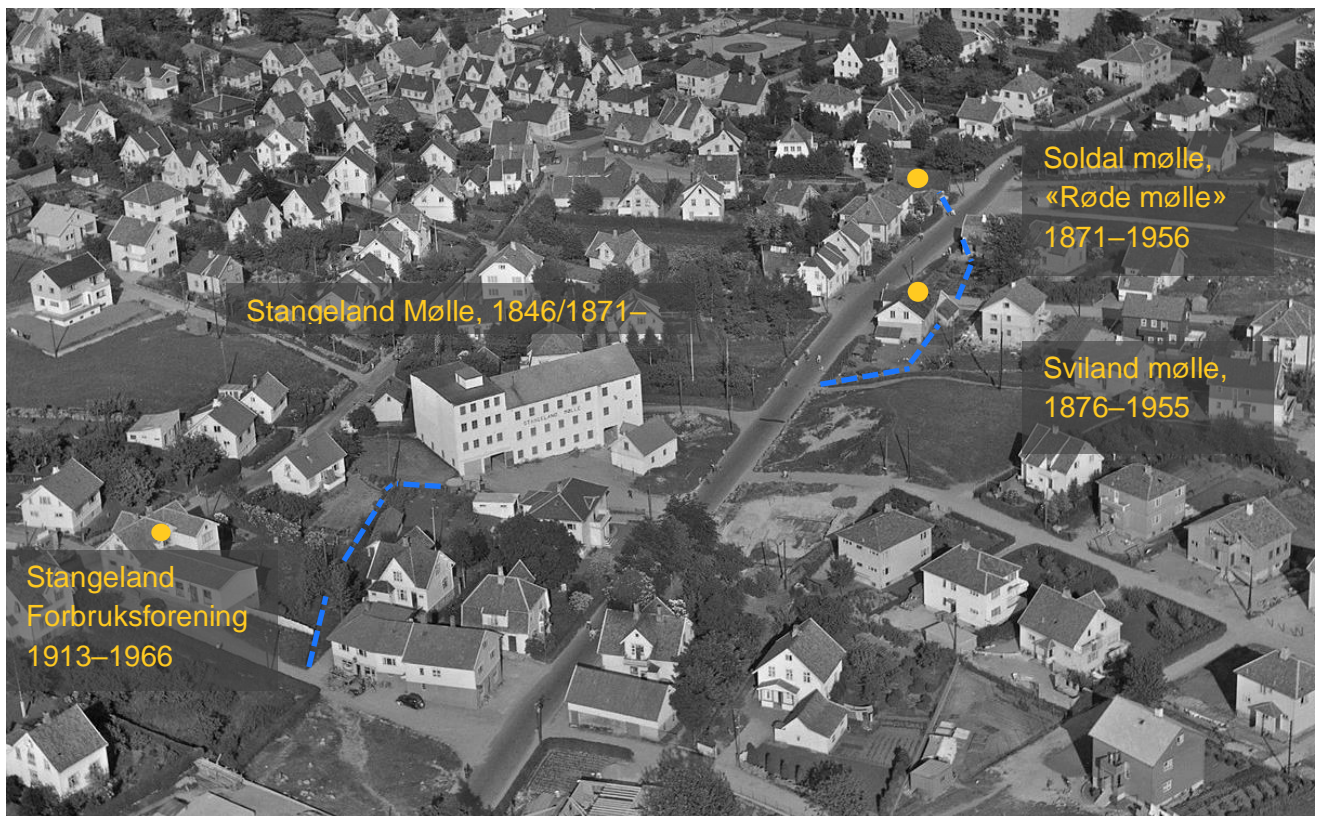
I 1945 lå 14 av landets 18 havregrynsmøller i Rogaland til tross for at korndyrkingen da var gått tilbake. Havre ble fraktet fra Østlandet til møllene i Rogaland og tilbake igjen for å selges som gryn. Det var urasjonelt. I 1955 bestemte staten at 6 av Sandnes-møllene måtte innstille. Ca. fem fikk fortsette. Etter at Krossens Havremølle ble museumsmølle i 1988 var bare Stangeland igjen, til gjengjeld var det en mølle som kunne føre sin historie tilbake til pionertida – som grynmølle fra 1871, men med mølletradisjoner til 1846.

Disse sandnesmøllene var alle såkalte handelsmøller, i teknologi og forretningsdrift forteller de om et viktig kapittel av den industrielle revolusjonen slik den ble formet i Sandnes. De bygde likevel på en eldgammel tradisjon der vannkraft fra landskapets utallige bekker og elver ble utnyttet til å male eget matkorn. Hver gård som hadde tilgang på brukelig vannfall hadde sin egen bekkervein. Bønder på gårder som hadde mye vannkraft tok ofte på seg å male for naboene og andre. Arbeidet i kvernhuset ble da tilleggsnæring for gårdbrukeren. De største utviklet seg til bygdemøller, også kalt leiemøller. Markedet i Stavanger spilte også en stor rolle for flere av disse gårdsbedriftene, som da hadde avtaler om å male korn for bakere og handelshus i byen. Slike avtaler hadde f.eks. bøndene som driftet kvernene på Dale, Frøyland og Forus. Omfanget har variert. Registreringsmaterialet for Sandnes har mange eksempler på ulike former for spor etter både gårdskverner og bygdemøller. Som regel er dagens stand mer eller mindre lesbare ruiner, men noen er musealt restaurert (Gjesteland) og noen gjenoppbygd/rekonstruert (Frøyland).

Stangelandsmølla representerer, som den siste mølla i drift, ikke bare de siste stadium i mølleindustri-epoken i Sandnes, men også i videre forstand, den siste grenen på sektor med svært lang tradisjon i kommunen.

Rundt 1860 lykkes det Jonas Eivindson Lura å lage en mekanisk mølle. Den ble et mønster for andre møller og markerer inngangen til epoken med industriell havregrynsmalning på Jæren. Luramølla var i drift til 1919, da var den utkonkurrert av en rekke nyere møller med mer moderne utstyr. (Bildekilde, Sjå Jæren 1999)

Stangeland Mølle mellom Solaveien, til venstre og Oalsgata til høyre. Oalsbekken gikk i mange slynger ned mot Gandsfjorden, og den nye Oalsgata måtte krysse den fire ganger – som her mellom Stangeland Mølle og Sviland Mølle. Widerøefotoet fra 1954 viser ennå deler av bekkeløpet åpent.

Oalsollen, den viktigste kilden til Oalsbekken lå ved dagens nr. 57 i Solaveien. Her markert med rød ring. Kilden er også tegnet inn på utskiftingskartet over Stangeland fra 1927-28, innfelt til høyre. I forkant av Widerøefotoet fra 1959 ses et av hovedbrukene på Stangeland («Lavabruket»?)

Bildet må være et av de eldste over Sandnes, men tatt etter at kirken ble bygd i 1882. Jernbanestasjonsområdet er i forkant. Solaveien (før Somaveien) ses bak. Til høyre for kirketårnet ligger Soldal Mølle, Det hvite bygget midt i skal være Sviland mølle. Det første møllehuset på Stangeland mølle er det mørke hus med gavlen mot oss og hvite vinduer. I bakgrunnen Stangeland-bruket kalt Lavabruket (Kilde OJ 2005, foto fra bilder fra gamle dager 1998, s, 57).

Sviland mølle fotografert 1935, ukjent fotograf. Møllebygningen i forkant er revet, men det noe yngre lagerhuset bak står. (Kilde OJ 2005).

Gamle Stangeland Mølle, som senere ble revet, her fotografert ca. 1911.. (Kilde OJ 2005).

Møllen med lagerhus.

Stangeland Mølle med det nye møllebygget fra 1918 og tilbygd lager fra 1931 – slik bedriften presenterte seg ved 75 års byjubileum i 1935.

Stangeland Mølle 2018, med en av Sandnes svært få intakte fabrikkpiper. En av de eldre små bygningene i Solaveien i forkant.

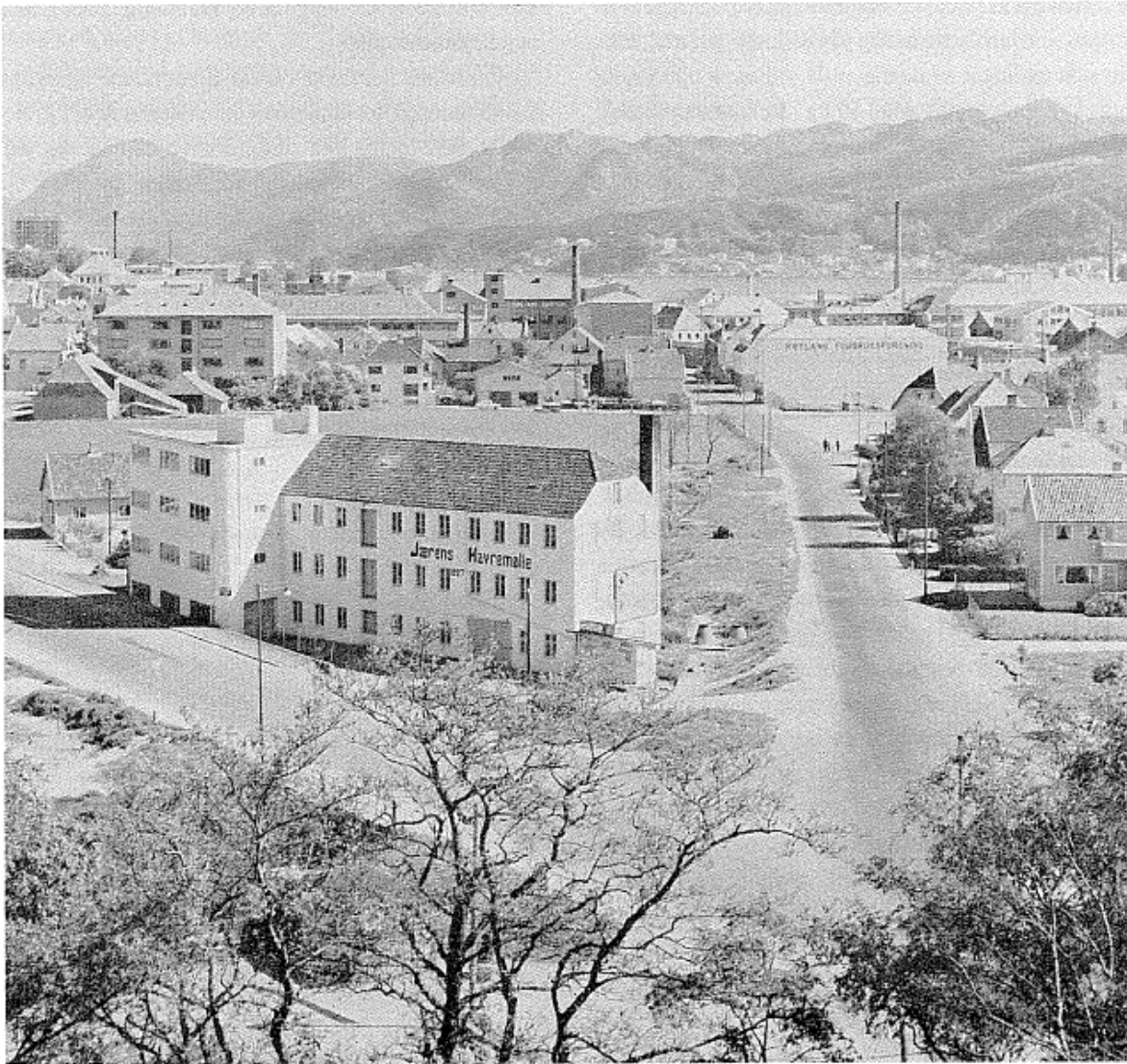

Mølleanleggets tilknyttede boliger og hage.

Oalsolla, Stangeland Mølle, Svilands Mølle og Soldal Mølle markert på flyfoto fra 1955. de samme områder vist på foto fra 2019 under.

Jærens Havremølle var i drift fra 1927 til 1980-tallet og er i dag revet. Den ble deretter en tid drevet som «Ungdommens kulturmølle». Som Stangeland mølle hadde den en markant beliggenhet ved en hovedinnfart til Sandnes fra sør og ble av mange opplevd som en identitetsmarkør – til Sandnes historien og som noe å orientere seg etter. I argumentasjonen mot å bevare den på grunn av kulturminneverdiene ble Stangeland Mølle trukket inn. Så lenge man hadde Stangeland Mølle, som representerte mye av den samme historien, var det ikke så farlig.

DAGENS BESTAND AV KULTURMINNER FRA MØLLEINDUSTRIEN I SANDNES

I kulturminneregisteret er det registrert 25 kulturminner som direkte eller indirekte har vært knyttet til mølleindustrien. Da er de små gårdskvernene og de minste bygdemøllene holdt utenom. Men enkelte dam-murer, ruiner og tilknyttede bolighus til de større møllene er tatt med. Se vedlagt tabell.

Syv kulturminner knyttet til mølleindustrien er gått tapt siden de første anslagene til verneplanarbeid i Sandnes. Av stående hus knyttet til produksjon er det bevart åtte, av disse gjelder seks selve møllebygningen.

Møllebygninger som er sammenlignbare med Stangeland Mølle er Krossens Havremølle fra 1912, Sandnes Mølle på Simonsbakken fra 1909, Lundens Havremølle fra 1934 og Brunnes Mølle fra 1933.

Museumsmølla Krossens Havremølle er den klart best bevarte, og representerer mølleindustrien rundt 1930, i funksjon, arkitektur og anlegg. Sandnes Mølle på Simonsbakken var i drift som mølle til 1928 og har siden huset mange andre virksomheter. Den er i dag et svært viktig næringsbygg i miljøet på Norestraen. Brunnes mølle ved Figgjo har også en historie å fortelle, men lesbarheten er noe redusert ved ombygging og tilbygg. Lundens Havremølle er satt i stand og ombygd til boliger.

Blant stående møllebygg har vi også tatt med den lille bygdemølla Volden fra 1932 ved Høylandsåna. Den er trolig den siste av de mindre bygdemøllene som ble bygd i Sandnes og den eneste som står. Den kommer i en mellomstilling mellom handelsmøllene og bygdemøllene. Den har stor verdi i fortellingen om Høylandsånas betydning for arbeid og bosetting i området rundt Høyland prestegård.

Bestanden av møllebygninger i Sandnes har samlet utfyllende og viktige «roller» i fortellingen om møllehistorien i Sandnes.

Tabelloversikt – registrerte kulturminner knyttet til mølleindustrien i Sandnes

KulturID	Næringsbygg	Periode	År	BeskrKort	Byggherre	MiljøNavn
110201549	Krossens Havremølle, Storgata 26 A	1900-1924	1912	Krossens Havremølle fra 1912. I dag en del av vitenfabrikken/Jærmuseet. Dokumenterer produksjonsprosessen	Tomas Lura	1001 Kvartalsbyens sentrum
110200221	Stangeland mølle	1900-1924	1918	Stor møllebygning fra 1918 og 1931, men møllested med tradisjoner fra 1846.	Arne og Cornelius Åreskjold	904 Stangeland Mølle
110202780	Uthus, Stangeland Mølle					904 Stangeland Mølle
110200225	Lundens Havremølle	1925-1949	1934	Havregryns mølle fra 1934. Møllested fra 1880.	Adolf Stangeland	2004 Stangelandslunden
110200094	Bygdemølle, Volden.	1925-1949	1932	Bygdemølle fra 1932-33. Den siste mindre bygdemølle som ble bygd i Sandnes, og den eneste som står.	Laurits Volden	
110202854	Brunnes Mølle	1925-1949	1933	Bygdemølle med tradisjoner til 1869 og bygningsmiljø fra mellomkrigstid til våre dager.	Martin L. Brunnes	
110201621	Sandnes Mølle, Simonsbakken	1900-1924	1919	Fabrikkbygning med bakgrunn i havremølle fra 1909, men som også har gitt rom for mange andre virksomheter.	Ole J. Simonsen & Sønner	1012 Simonsbakken
110203068	Lagerhus, Sviland Mølle	1900-1999		Sviland Mølle ble anlagt ved Oalsbekken i 1876 og avdømt i 1955. Møllebygningen er revet, med et lagerhus står. Det er trolig bygd i mellomkrigstid. Noe endret, men bygningskropp intakt.	Andreas Sviland?	

KulturID	Tilknyttede boliger	Periode	År	BeskrKort	ByggHerr	MiljoNavn
110201548	Bolighus, Krossens havremølle, Storgata 26	1900-1924		Bolighus fra århundreskiftet som hørte til Krossens Havremølle		1001 Kvartalsbyens sentrum
110200222	Møllemeisterbolig, Stangeland Mølle	1925-1949	1926	Møllemeisterbolig fra 1926. Nybarokk trevilla med mansardtak.	Cornelius Aareskjold	904 Stangeland Mølle
110201390	Bolighus, Oalsgata 33	1925-1949	1929	Bolighus tilknyttet Stangeland Mølle. Villa i tilnærmet nybarokk stil fra 1929.		904 Stangeland Mølle
110200227	Møllemeisterbolig, Lundens Havremølle.	1925-1949	1934	Møllemeisterbolig til Lundens Havremølle. Trolig bygd 1880.	Ole Torkelsen Stangeland	2004 Stangelandslunden
110202856	Møllemeisterbolig, Brunnes Mølle	1925-1949	1939	Bolig for Brunnes Mølle, bygd 1939.	Martin L. Brunnes	

KulturID	Andre typer minner	Periode	År	BeskrKort	ByggHerr	MiljoNavn
110202819	Dammurer, Volden	1925-1949		Rest av dammur for møllene på Håpet og Vollen.		
110202855	Kanal, Brunnes Mølle	1850-1874	1869	Kanal fra Figgjoelva til Brunnes mølle. Bygd 1869.	Martin Friestad Brunnes	
110201816	Hage, Storgata 24, Krossens Havremølle.	1900-1999		Hagen til Krossens Havremølle.	Tomas Lura	1001 Kvartalsbyens sentrum
110202456	Møllegeilen	1850-1874	1860	Vei til havregynsmølla fra 1860 Lura		
110201254	Ruin etter bygdemølle, Bakkelund, Frøylandsåna.	1800-1899		Ruin etter bygdemølle for lag av frøylandsbønder.		
110203487	Oalsollen, tradisjonssted			Stedet for hovedkilden til Oalsbekken. Ikke lenger synlig.		

KulturID	Tapte kulturminner	Periode	År	BeskrKort	ByggHerr	MiljoNavn
110200226	Lagerbygning/bur Lunden Havremølle.	1900-1924		Stabburformet hus, bygd som lager for mølla.		2004 Stangelandslunden
110200672	Kvednafall, Høyland.					
110201530	Bolighus, (garasje og stall), Oalsgata 15.	1900-1924	1923			
110201815	Verksted/kjelhus, Krossen Havremølle, Storgata 26	1925-1949	1940			
110201489	Silo, Krossen Havremølle	1925-1949	1933			
110201236	Fabrikkbygning, Hommersåk Mølle	1900-1924	1910	Fosfatfabrikk gjenoppbygd etter brann i 1910. Ved etablering 1878 til 1904 kjent som Hommersåk Mølle. Skretting Mølle 1922-1969.		
110201237	Kraftverk, Hommersåk Mølle	1900-1924		Kraftverk for Mølla, event. sildeoljefabrikken. Bygd før 1920		

VEDLEGG. UTSKRIFT FRA KULTURMINNEREGISTERET

28.03.2020

Kulturmiljø: 904 Stangeland Mølle

Rogalands siste havregrynsmølle i drift. Tradisjoner som mølle med kraft fra Oalsbekken fra 1840-tallet. Bygningsmiljø fra 1918–1931, basert på elektrisk drift.

Oalsbekken gav kraft til flere av Sandnes tidlige industriforetak – garverier, fargerier og grynmøller. Stangeland mølle har bakgrunn i den eldste og øverste mølla i Oalsbekken, etablert av Lars Erik Stangeland (1821-1890) i 1846, litt over 100 m nedenfor Oalskjelda. I 1871 ble det bygd en ny og større grynmølle.

Mølleanlegget ligger strategisk til mellom den gamle og nye innfartsveien til Sandnes fra Jæren – Solaveien og Oalsgata – som ble anlagt rundt 1920. En annen mølle ved Oalsbekken som lå rett over for denne sør for Oalsgata, var Sviland Mølle etablert 1879, den ble nedlagt i 1955, Her står et lagerhus, trolig fra 1920-tallet.

Rundt 1900 kjøpte Olaus Åreskjold Stangeland mølle. I 1918 ble det bygd ny elektrisk mølle, den møllebygningen som står her i dag. Men den gamle mølla, basert på vannkraft, ble drevet sammen med den nye i flere år, trolig til sist på 1920-tallet. I 1931 ble mølla utvidet med stort lagerbygg. De to villaene i Oalsgata 33 og 35 var knyttet til mølla, den ene som bolig for møllas eier. De er bygd på 1920-tallet, er preget av tidens nybarokk og jugendstil og har bevart opprinnelig eksteriør godt, med mange fine stildetaljer. Mot Oalsgata er det tilhørende hager.

Stangeland Mølle har vært i kontinuerlig drift siden starten. Den representerer en næringsgren med sterke tradisjoner i Sandnes. Ved Oalsbekken har det vært mølledrift siden 1840-tallet. Sammen med tilknyttede boliger og et mindre uthus utgjør anlegget et sjeldent, helhetlig industrimiljø fra mellomkrigstid. Det er lett å lese opprinnelig funksjon og sammenhenger. Anlegget ligger ved en av hovedinnfartsårene til Sandnes, like ved sentrum, og utgjør ved sin størrelse og markante plassering i gatebildet, et særpreget og identitetsskapende innslag i miljøet på Stangeland. Kunnskapsverdier og opplevelsesverdier er høye.

Kilder

1881.no. Historiske kart. Eggebø. A. «Slik bygde dei byen», 1996, s. 120. Jansen, Odd. «Oalsbekkebn – en kilde til aktivitet og velstand». Sjå Jæren 2005. Grimstvedt, Målfrid. Havregrynsmøllene i Rogaland. Sjå Jæren 1999, s. 116. Jordskiftekart over Stangeland opptatt 1927–1928.

Møllemeisterbolig, Stangeland Mølle, Oalsgata 35

Gårdsnummer 62

Bruksnummer 281

Gate Oalsgata

Nummer 35

Beskrivelse Møllemeisterbolig fra 1926. Nybarokk trevilla med mansardtak.

Utdypende beskrivelse Møllemeisterbolig for Stangeland Mølle fra 1926. Bygd av mølleieier Cornelius Aareskjold. Det er et kompakt, halvannenetasjes trehus, typisk for tidens representative jugendstilvillaer inspirert av nybarokk hovedform. Huset har stort halvvalmet, skifertekt mansardtak. Det skiller seg ut med vertikal kledning og hjørnepilastre med fint utskårne joniske kapiteler. Vinduene er trefags med jugendstilinndeling. Eldre uthus ombygd eller fornyet og bygd sammen med bolighuset ved fløy. Huset ligger i stor hage. Opprinnelig stilpreg er godt bevart, og huset er en fin representant sin type. Sammen med resten av anlegget inngår møllemeisterboligen i et sjeldent helhetlig industrimiljø, der kunnskapsverdier og opplevelsesverdier er høye.

Verneverdi Verneverdig

Miljøverdi Miljøverdi

KultMiljøID 0904

KultMiljøNavn Stangeland Mølle

NB-Register Nei

Bolighus, Stangeland Mølle, Oalsgata 33

Gårdsnummer 62

Bruksnummer 328

Gate Oalsgata

Nummer 33

Beskrivelse Bolighus tilknyttet Stangeland Mølle. Villa i tilnærmet nybarokk stil fra 1929.

Utdypende beskrivelse Bolighus tilknyttet Stangeland Mølle. Bygd 1929. Bolig for mølleieiers bror. Det er et kompakt halvannenetasjes trehus typisk for tidens jugendstilvillaer inspirert av nybarokk hovedform. Det har halvvalmet, skifertekt tak, med pultark på hagesiden. Eldre uthus bygd ut i vinkel. Opprinnelig preg er godt tatt vare på. Ligger til stor hage. Huset er en fin representant for en tidstypisk villa. Sammen med resten av anlegget inngår huset i et sjeldent helhetlig industrimiljø, der kunnskapsverdier og opplevelsesverdier er høye.

Verneverdi Verneverdig

Miljøverdi Miljøverdi

KultMiljøID 0904

KultMiljøNavn Stangeland Mølle

NB-Register Nei

Oalsollen, Solaveien 57 A

Gårdsnummer

Bruksnummer

Gate

Nummer

Beskrivelse Hovedkilden til Oalsbekken.

Utdypende beskrivelse Oalsollen regnes som en av de viktigste kildene til Oalsbekken, som renner fra høydene på Stangeland mot Gandsfjorden. Det var en kilde som hadde svært godt ry for rent, kaldt, stabilt og jevnt vannsig. Denne jevne strømmen av kaldt, rent vann gjorde bekken gunstig som kilde til kraft for næringsvirksomhet, og som kilde til ferskvann for industri og bosetting. Oppkommet lå midt i det som før kaltes Stangelandsbakken i Solaveien (før Somaveien), ca. 30 m.o.h. Oppkommet ble tidlig steinsatt for å hindre erosjon og lette bruken. Fra veien var det fire trappetrinn ned. Dette ble holdt vedlike (OJ 1909). Navnet har vært satt i sammenheng med at den kan være en Olavskilde (knyttet til Olav den Hellige), men språkforskere (Særheim) holder det mer sannsynlig at det er avledet av ordet olle, dvs. kilde. Ollen ble fjernet ved utbygging mellom 1975–1984 ifølge flyfoto. Sammen med Storåna og Stangelandsvassdraget er Oalsbekken en av de viktigste vannveiene i byens historie, med stor betydning for første fase i utviklingen av Sandnes som et industristed fra midten av 1800-tallet. Gamle gårdskvener ble her tidlig byttet ut med større møller med vannhjul. Oalsbekken drev tre møller og en liten trevarefabrikk og skaffet vann til minst fire garverier og to fargerier før han til slutt rant ut i Gandsfjorden ved Fjerå der fabrikkene Ullvaren og Kamgarn fikk sitt industrivann (AE 1996). Senere fikk bekken betydning som transportør av kloakk og avfallsvann. Først på 1920-tallet ble øverste del av Oalsgata bygd som ny innfartsvei til byen. Den nye veien ble lagt i bekkedraget til Oalsbekken og krysset bekken, som gikk i flere slynger, på fire steder. Mye av bekken ble da lagt i rør. I dag er det Oalsgata som viderefører navnet til dette vassdraget. Det er ingen synlige spor etter bekken og heller ikke etter Oalsollen. Denne kilden har likevel fått en mytisk rolle i historiefortellingen om utviklingen av området og Sandnes-industrien. Kunnskap om det konkrete stedet for kilden har verdi for denne fortellingen.

Verneverdi Verneverdig

Miljøverdi

KultMiljøID

KultMiljøNavn

NB-Register Nei

1955

Lagerhus for Sviland Mølle , Oalsgata 32

Gårdsnummer 62

Bruksnummer 105

Gate

Nummer

Beskrivelse Lagerhus for Sviland Mølle, trolig bygd på 1920

Utdypende beskrivelse Her sto før Svilands Mølle, etablert i 1879 av Martin Ingebretsen Stangeland. Den ble bygd ved Oalsbekken og en tidligere vei mellom Solaveien og Postveien. Mølla ble i alle år drevet av Andreas Sviland, som ble eneeier i 1914. Drivkraft var vasshjul i Oalsbekken, den produserte havregryn og havremjøl og ble lagt ned av Staten i 1955. Selve møllehuset er revet, men et senere lagerhus til mølla står. Det er ikke tenget inn på jordskiftetkartet fra 1927-1928, men vises på foto fra rundt 1935. Det ligger med langsida til den nye Oalsgata (Ca. 1920) og har her akroppbygg for lasteluke. Huset har tilsynelatende et sveitsertakutstikk, men med forenklete sperrer. Eksteriøret er forenklet, med bygningens hovedform er bevart. Der mølla sto er det kommet et mindre tilbygg med forretning. Huset har også et lavere tilbygg på baksiden. Selv om selve mølla er revet, og det er noe vanskelig å lese opprinnelige sammenhenger, har huset en kunnskapsverdi fordi det viser stedet til en av de gamle møllene langs Oalsbekken og opplevelsverdi på grunn av sammenhengen til Stangeland Mølle..

Verneverdi Verneverdig

Miljøverdi

KultMiljøID

KultMiljøNavn

NB-Register Nei

Bolighus, Oalsgata 39

Gårdsnummer 62

Bruksnummer 462

Gate Oalsgata

Nummer 39

Beskrivelse Toetasjes bolighus fra 1938 med nyklassisistisk preg.

Utdypende beskrivelse Bolighus bygd 1938 for trelasthandler Dagfin B. Stangeland i Brødrene Stangelands trelastforretning med base på Hana. Det er en toetasjes reisverksbygning med helvalmet tak og med tilnærmet nyklassisistisk preg, bl.a. med et pediment i taket over gesimsen på inngangssiden. Huset støtter opp under tidsbildet fra mellomkrigstid ved Stangeland Mølle og har miljøverdi.

Verneverdi Verneverdig

Miljøverdi Miljøverdi

KultMiljøID

KultMiljøNavn

NB-Register Nei

Kulturmiljø: 905 Småhusbebyggelse langs Solaveien

En liten gruppe med små bolighus ved den gamle innfartsveien til Sandnes. Karakteristisk for selvgrodd småkårsbebyggelse utenfor bygrensa.

Et lite miljø med eldre små bolighus ved Solaveien. Solaveien 40 og 42 på sørsiden ligger langt ut i veien, nr. 40 med en litt uregelmessig plassering. Nr. 45 og 47 har små forhager til Solaveien og følger en byggelinje vist på Krums kart fra 1900 som retter ut Solaveien her. Nr. 42 er trolig eldst, trolig fra rundt 1880. Her var det i mange år butikk, først privat husholdningshandel, siden utsalg for Høyland forbruk. Rundt 1910 er alle fire tomter bebygde. Til nr. 47 hørte det en ganske lang jordteig og uthus. Nr. 40 og 45 hører med til de minste bolighusene registrert i Sandnes.. Samlet gir miljøet et bilde av selvgrodd småkårsbebyggelse langs den gamle innfartsveien, like utenfor bygrensa. De ligger i kontrast til de mer feltutbygde områdene nærmere og i byen. De representerer en type bebyggelse som ofte kom langs de gamle hovedveiene, men som er ekstra sårbar for endringer, og i dag er sjelden. Miljøet har kunnskapsverdi om denne bebyggelsen. Samtidig styrker miljøet lesbarheten og opplevelsen av Solaveien som en eldre vei. Miljøet er verneverdig.

Bolighus, Solberg, Solaveien 40

Gårdsnummer 62

Bruksnummer 143

Gate Solaveien

Nummer 40

Beskrivelse Lite bolighus fra 1898 tett i Solaveien ved Stangeland Mølle.

Utdypende beskrivelse Lite enetasjes bolighus tett i Solaveien ved Stangeland Mølle. Bygd 1898 ifølge NB 1957. Det vises på Krums kart fra 1900. Eksteriørdetaljer er endret og huset har fått ulike tilbygg, men hovedform sett fra Solaveien er intakt. Det er fortsatt lett å lese opprinnelig sammenheng, som enkelt, lite bosted ved den gamle innfartsveien til Sandnes. Som en av de minste bolighusene i Sandnes representerer huset en sårbar type kulturminner som begynner å bli sjelden. Er samtidig med å definere Solaveien som en gammel ferdselsvei. Inngår i et lite miljø med eldre småhusbebyggelse langs Solaveien. Har kunnskapsverdi og opplevelsesverdi og er verneverdig.

Verneverdi Verneverdig

Miljøverdi Miljøverdi

KultMiljøID 905

KultMiljøNavn Småhusbebyggelse langs Solaveien

NB-Register Nei

Bolighus og forretning, Høitomt, Solaveien 42

Gårdsnummer 62

Bruksnummer 82

Gate Solaveien

Nummer 42

Beskrivelse Bolighus ved Solaveien fra rundt 1880, hvor det har vært butikk.

Utdypende beskrivelse Huset skal være bygd rundt 1880. Det er et halvannenetasjes hus med vaskekjeller. I en av stuene mot gata var det butikk. Martine Larsdr. Østraat hadde husholdningshandel ifølge folketelling 1900. Senere har Høyland forbruk hatt utsalg her. Etter registreringen i 1983 er huset pusset opp og gitt et tilnærmet tilbakeført eksteriør i empirestil. Butikkingangen mot gata er tatt bort og huset har fått nytt utbygg og en mindre veranda. Hovedformen er intakt. Huset er ved form og beliggenhet i gatelinja lett å lese som del av den eldre bebyggelsen langs den gamle innfartsveien. Inngår i et lite miljø med eldre småhusbebyggelse langs Solaveien. Har kunnskapsverdi og opplevelsesverdi og er verneverdig.

Verneverdi Verneverdig

Miljøverdi Miljøverdi

KultMiljøID 905

KultMiljøNavn Småhusbebyggelse langs Solaveien

NB-Register Nei

Bolighus, Sagland, Solavn. 45

Gårdsnummer	62
Bruksnummer	144
Gate	Solaveien
Nummer	45
Beskrivelse	Lite bolighus flyttet hit rundt 1910.
Utdypende beskrivelse	Huset vises ikke på Krums kart fra 1900, men er kommet med 1913. I følge registreringen er det et eldre tilflyttet hus. Eiendommen ble skilt ut fra 62/49 i 1908 og trolig er det satt opp her da. Det ligger med en liten forhage til Solaveien og følger en byggelinje vist på Krums kart fra 1900 som retter ut Solaveien her. Det er et ganske lite hus på én etasje, kun med et lite loft, trolig av parstue typen. Eksteriøret er fornyet. Panoramavinduer er i dag byttet til trefags med sveitserdekor. Det er likevel lett å lese som et eldre hus. Inngår i et lite miljø med eldre småhusbebyggelse langs Solaveien og har miljøverdi.
Verneverdi	Verneverdig
Miljøverdi	Miljøverdi
KultMiljøID	905
KultMiljøNavn	Småhusbebyggelse langs Solaveien
NB-Register	Nei

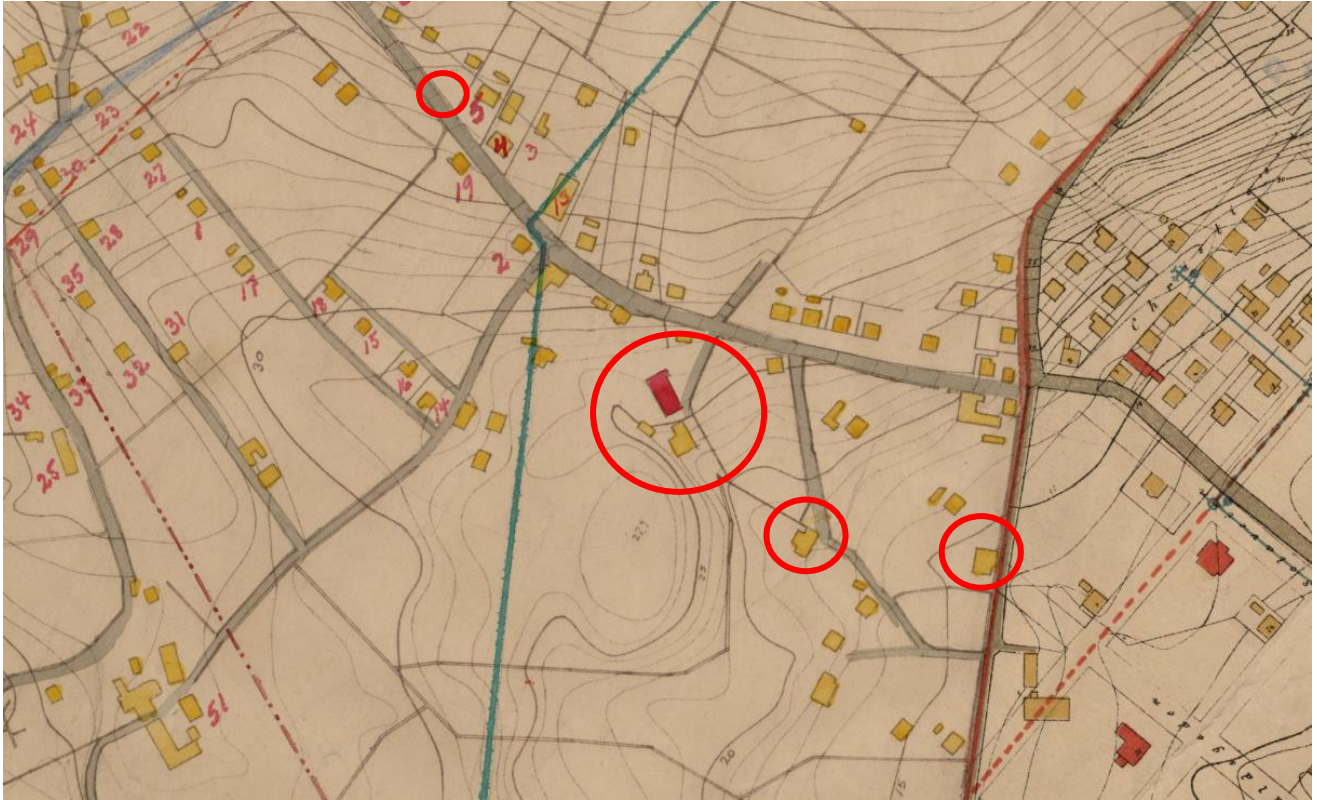

Bolighus, Solvang, Solaveien 47

Gårdsnummer	62
Bruksnummer	107
Gate	Solaveien
Nummer	47
Beskrivelse	Lite halvannetasjes bolighus fra 1896. Tilbakeført til sveitserstil.
Utdypende beskrivelse	Lite halvannetasjes bolighus fra 1896. Huset vises på Krums kart fra 1900. Det ligger med en liten forhage til Solaveien og på linje med husene i Solaveien 35-41. Følger gateplanen som vises på Krums kart fra 1900 og som retter ut Solaveiens løp her. Til eiendommen hørte før en ganske lang teig nordover, beplantet med trær på flyfoto fra 1960. Uthus revet for noen år siden. Eier ved FT 1900 er bakersvend Ingvald Rasmus Grønnestad. Huset er etter registreringen i 1983 gitt et tilbakeført eksteriør i hovedsakelig sveitserstil. Inngår i et lite miljø med eldre småhusbebyggelse langs Solaveien. Har kunnskapsverdi og opplevelsesverdi og er verneverdig.
Verneverdi	Verneverdig
Miljøverdi	Miljøverdi
KultMiljøID	905
KultMiljøNavn	Småhusbebyggelse langs Solaveien
NB-Register	Nei

HISTORISKE KART

Krums kart datert 1913: Murbygningen til Stangelands Mølle fra 1918 er tegnet inn senere. Fra venstre er Oalsolla, Stangeland Mølle, Sviland Mølle og Soldal Mølle markert.

Del av utskiftingskartet over Stangeland 1927-1928. Stangeland Mølle er markert rosa på kartet. Deler av bekkeløpet, eller kanalen vises. Mølla fra 1871 står ennå foran den fra 1918. Oalsolla, og Soldal Mølle markert.

KILDER

Eggebø. A. «Slik bygde dei byen», 1996.

Grimstvedt, Målfrid. «Havregryns møllene i Rogaland». *Sjå Jæren* 1999, s. 116.

Jansen, Odd. «Oalsbekken – en kilde til aktivitet og velstand». *Sjå Jæren* 2005.

Jonasen. J. Schanche. *Høyland gjennom 100 år*. Sandnes 1972.

Alsvik, Marit K. og Alsvik, Jan. *Sandnes og Jæren. Den svundne tid formidlet gjennom Ingvald Dahles fotografier*. 1998.

Widerøes flyfoto, Sandnes kommune

Jordskiftekart 1927–1928, Sandnes kommune

<https://kartverket.no/Kart/Historiske-kart/Historiske-kart-galleri/11/28>.